

PROIECTUL DE LEGE CU PRIVIRE LA CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE ȘI GOLIREA DE SENS A UNEI CĂI DE ATAC – RECURSUL

Serghei ȚURCAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: sergheiturcan@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-1786-9197>

Iulian RUSANOVSCI

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: rusanovschi_iulian@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-6066-1762>

Recursul reprezintă o cale de atac ce are menirea de a pune în valoare principiul constituțional al dublului grad de jurisdicție, iar natura sa juridică decurge din această împrejurare. Prin intermediul acestei căi de atac, Curtea Supremă de Justiție își îndeplinește unul din cele mai importante roluri – cel de unificare a practicii judiciare. Existența unei instanțe supreme reprezintă și o chestiune de unitate națională, ținând cont de faptul că, în Republica Moldova există două unități teritorial-administrative autonome – Transnistria și Găgăuzia. Două sunt principiile de bază ale Curții Supreme de Justiție: primul îl constituie suveranitatea hotărârilor date în ultimă instanță și al doilea e conținut în caracterul recursului, de unde reiese că, instanța supremă nu constituie un al treilea grad de jurisdicție și ca atare îi este oprită cunoașterea fondului cauzelor primite spre examinare. Proiectul de lege al Curții Supreme de Justiție desfigurează această cale de atac, care poate fi folosită doar pentru cauzele cu cea mai mare importanță social și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului.

Cuvinte-cheie: Constituție, lege, instanță, contestație, recurs, control de constituționalitate.

THE DRAFT LAW ON THE SUPREME COURT OF JUSTICE AND THE EMPTYING OF THE MEANING OF A WAY OF ATTACK – THE APPEAL

The remedy implies the right of the parties to benefit, in the resolution of an existing dispute, apart from the courts of fact and a court of law, intended to verify the way of applying the objective law to the case under judgment. Through this appeal, the Supreme Court of Justice fulfills one of its most important roles - that of unifying judicial practice. The existence of a Supreme Court is also a matter of national unity, taking into account the fact that in the Republic of Moldova there are two autonomous territorial-administrative units - Transnistria and Gagauzia. There are two basic principles of the Supreme Court of Justice: the first is the sovereignty of the decisions given in the last instance and the second is contained in the nature of the appeal, from which it appears that the Supreme Court does not constitute a third degree of jurisdiction and as such is prevented from knowing the substance of the cases received for examination. The draft law of the Supreme Court of Justice disfigures this remedy at law, which can only be used for cases of the

greatest social and legal importance, as well as those that reveal particularly serious violations of the law and human rights.

Keywords: Constitution, law, court, opposition, appeal, constitutionality control.

PROJET DE LOI SUR LA COUR SUPRÊME DE JUSTICE ET LE VIDAGE DE SENS D'UN APPEL – LE RECOURS

Le recours est un appel qui vise à mettre en évidence le principe constitutionnel de double compétence, et sa nature juridique découle de cette circonstance. Par cet appel, la Cour Suprême de Justice remplit l'un de ses rôles les plus importants, celui d'unifier la pratique judiciaire. L'existence d'une Cour Suprême est également une question d'unité nationale, compte tenu du fait qu'en République de Moldova, il existe deux unités administratives territoriales autonomes-la Transnistrie et la Gagaouzie. Deux sont les principes de base de la Cour Suprême de justice: le premier est la souveraineté des jugements rendus en dernier ressort et le second est contenu dans le caractère de l'appel, d'où il résulte que la Cour Suprême ne constitue pas un troisième degré de juridiction et en tant que tel est empêché de connaître le fond des affaires reçues pour examen. Le projet de loi de la Cour Suprême de Justice défigure cet appel, qui ne peut être utilisé que pour les affaires de la plus haute importance sociale et juridique, ainsi que celles qui révèlent des violations particulièrement graves de la loi et des Droits de l'Homme.

Mots-clés: Constitution, loi, tribunal, appel, recours, révision constitutionnelle.

ПРОЕКТ ЗАКОНА О ВЫСШЕЙ СУДЕБНОЙ ПАЛАТЕ И ЛИШЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ СПОСОБА ОПРОТЕСТОВАНИЯ – АПЕЛЛЯЦИЯ

Апелляция представляет собой способ опротестования, целью которой является подчеркнуть конституционный принцип двойной инстанции, и ее правовая природа вытекает из этого обстоятельства. Посредством апелляции Верховный суд выполняет одну из своих важнейших функций – унификацию судебной практики. Существование Верховного суда также является вопросом национального единства, учитывая тот факт, что в Республике Молдова существуют две автономные территориально-административные единицы - Приднестровье и Гагаузия. Существуют два основных принципа Верховного суда: первый — это суверенитет решений, вынесенных в последней инстанции, а второй содержится в характере апелляции, из чего следует, что Верховный суд не является третьей судебной инстанцией. и, как таковой, не может знать существа дел, поступивших на рассмотрение. Законопроект Верховного суда лишает смысла это обращение, которое может быть использовано только по делам, имеющим наибольшую социально-правовую значимость, а также по делам, выявляющим особо серьезные нарушения закона и прав человека.

Ключевые слова: Конституция, закон, суд, апелляция, обращение, контроль конституционности.

Introducere

Proiectul legii Curții Supreme de Justiție, propus spre dezbateri publice în septembrie 2022, conține unele prevederi care tratează și chestiunea căilor de atac. Respectiv, în baza art. 2 lit. c) al proiectului de lege, CSJ asigură „examinarea în calitate de instanță de recurs a cauzelor cu cea mai mare importanță so-

cială și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului”.

De asemenea, în conceptul proiectului de lege privind reformarea CSJ se indică faptul că va fi creat temeiul „pentru inadmisibilitatea recursului în cazul în care acesta din punct de vedere tehnic se

încadrează în temeiurile de recurs, însă nu prezintă o importanță juridică socială suficientă”. În aceeași ordine de idei, se propune ca instanța supremă să își păstreze competența examinării doar asupra cauzelor deosebit de grave ale legii și ale drepturilor omului, iar codurile de procedură să fie modificate pentru a permite examinarea probatoriului în situațiile în care hotărârile contestate cu recurs vor fi arbitrare sau bazate pe o apreciere vădit *nerezonabilă* a probelor.

Partea de cercetare

Considerăm că aceste modificări legislative nu respectă fundamentele constituționale ale căii de atac recursul și riscă să aducă atingere fundamentale dreptului la apărare și a accesului la justiție. Prin Hotărârea nr. 26/2010 Curtea Constituțională a stabilit expres cele trei criterii de calitate ale unui act normativ - *accesibilitate, previzibilitate și claritate* – iar pentru a corespunde acestor criterii, „norma de drept trebuie să fie formulată cu suficientă precizie, astfel încât să permită persoanei să decidă asupra conduitei sale și să prevadă, în mod rezonabil, în funcție de circumstanțele cauzei, consecințele acestei conduite. În caz contrar, cu toate că legea conține o normă de drept care aparent descrie conduita persoanei în situația dată, persoana poate pretinde că nu-și cunoaște drepturile și obligațiile. Într-o astfel de interpretare, norma ce nu corespunde criteriilor clarității este contrară art.23 din Constituție, care „statuează obligația statului de a garanta fiecărui om dreptul de a-și cunoaște drepturile”.

Drept urmare, sintagma înserată la art. 2 lit. c) a proiectului de lege cu privire la CSJ care prevede că „*examinarea în calitate de instanță de recurs a cauzelor cu cea mai mare importanță socială și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului*” nu corespunde criteriului de claritate și nu oferă o precizie suficientă. O astfel de normă va da naștere

unui arbitrar din partea magistraților, care vor avea dreptul discreționar de a decide asupra nivelului de importanță socială și juridică a multitudinii de cauze parvenite spre examinare în ordine de recurs.

De asemenea, o atare normă de drept va genera un fenomen de segregare, diferențiere pe anumite criterii arbitrare și discriminare a persoanelor lezate în drepturi prin pronunțarea unor hotărâri ilegale de către instanțele ierarhic superioare. Există riscul ca majoritatea recursurilor să fie respinse ca fiind inadmisibile doar din considerentul că ele nu relevă o încălcare care se dorește a fi „*deosebit de gravă a legii și a drepturilor omului*”. Pentru fiecare persoană în parte, dreptul lezat în speța respectivă poate constitui o încălcare deosebit de gravă, însă pentru CSJ această încălcare poate fi apreciată ca fiind de o gravitate mai redusă. Considerăm că nu există argumente în lume care ar determina această discrepanță vădită între cele două poziții procesuale. Iar dacă e vorba de omul inocent, oricât de mică ar fi pedeapsa, dacă aceasta este nedreaptă, el poate cere să fie scutit de ea. Pedeapsa cea mai mică reprezintă infinitul nedreptății față de cel nevinovat, deziderat pus în pericol în condițiile imposibilității contestării cu recurs a unei sentințe/decizii ilegale din simplul motiv că în esență, nu ar reprezintă *cea mai mare importanță socială și juridică*.

În practica sa, CtEDO nu recomandă situațiile în care o lege poate fi interpretată extensiv defavorabil condamnatului, sau o aplicare defavorabilă a legii pentru a se asigura protecția persoanei împotriva arbitrarului. De asemenea, Curtea Constituțională a stabilit prin Hotărârea nr. 24/2019 că: „pentru ca legea să îndeplinească cerința previzibilității, ea trebuie să precizeze cu suficientă claritate întinderea și modalitățile de exercitare a puterii de apreciere a autorităților în domeniul respectiv, ținând cont de scopul legitim urmărit”. O putere discreționară nelimitată acordată instanțelor judecătorești, nu poate trece testul previzibilității. Este evident că acestei

legi îi va urma modificarea codurilor de procedură prin care recursul va fi accesibil doar într-un număr redus de cazuri și va fi examinat de către Curte Supremă de Justiție doar în cazurile *cu cea mai mare importanță socială și juridică, precum și asupra celor care relevă încălcări deosebit de grave ale legii și ale dreptului omului*, fără ca să existe un *clasificator* al cauzelor de mare importanță socială...

Având în vedere că orice cale de atac se fundamentează pe dreptul constituțional la apărare și accesul liber la justiție, recursul este instituit pentru a garanta dreptul la un proces echitabil și pentru reglementarea unui remediu efectiv în temeiul căruia orice persoană care se consideră victimă a unei violări ale drepturilor sale protejate de Convenție, poate ataca în fața instanțelor judecătorești presupusa violare (art. 13 din CEDO).

Recursul presupune dreptul părților de a beneficia, în rezolvarea unui litigiu existent, în afară de instanțele de fapt și de o instanță de drept, menită să verifice modul de aplicare al dreptului obiectiv la speța supusă judecății. Instanțele de fond arată care este dreptul părților în proces, iar instanța de recurs se preocupă în mod impersonal și obiectiv să arate dreptul tuturor. În această logică de idei, nici o hotărâre judecătorească nu poate fi sustrasă posibilității de contestare cu recurs în vederea verificării legalității hotărârii recurate. De aici devine neclar cum va putea CSJ să unifice practica judiciară prin ghiduri practice de aplicare a legislației și a unor recomandări în materie, dacă în atribuțiile ei va intra doar examinarea cererilor de recurs cu *cea mai mare importanță socială și juridică* și cererile care vor reclama *încălcări deosebit de grave ale legii și ale drepturilor omului*?

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016 s-a stabilit la punctul 112 că: „un sistem în care Curții Supreme de Justiție îi este acordată posibilitatea de a adresa instanțelor de rang inferior „recomandări/explicații” în probleme de aplicare a

legislației, nu este de natură să favorizeze apariția unei puteri judecătorești cu adevărat independente. Judecătorii nu pot fi priviți ca funcționari administrativi care să execute întocmai indicațiile „superiorilor”, în speță a judecătorilor de la CSJ.

Legislația actuală nu stabilește nici un criteriu material prin care să cuantifice noțiunile de „cea mai mare importanță socială” și cea de „încălcări deosebit de grave ale legii și ale drepturilor omului”. Din acest motiv există riscul evident ca „*marea importanță socială*” sau „*gravitatea*” să fie apreciată în baza unor criterii arbitrare și discreționare de către cei dotați cu această competența a aplicării legii.

Luând în considerație multitudinea semnificațiilor acestei sintagme, destinatarul normei nu poate cunoaște exact care este acțiunea/inacțiunea prohibită, astfel încât să își cunoască exact drepturile sale și conduita pe care trebuie să o adopte în modul corespunzător. În practică, stabilirea acestora poate fi făcută doar de cei în drept să aplice legea și în baza unor criterii lipsite de suport legal, aruncând justițiabilul într-o stare de incertitudine juridică și oferind Curții Supreme de Justiție o marjă de discreție excesivă. În consecință, exercitarea unui atare recurs aduce o știrbire fundamentelor sale constituționale fiindcă îngreșește evident dreptul la apărare și limitează în mod neconstituțional accesul liber la justiție prin crearea unor filtre discreționare de admisibilitate a recursurilor.

La etapa actuală în R. Moldova există un decalaj considerabil între teoria dreptului constituțional și practica realizării ideilor constituționale întruchipate în normele juridice: „ideile nu se transformă în ideologisme, în stereotipuri ale conștiinței de drept, iar altele legislative, care dezvoltă și concentrează ideile de drept constituțional și care s-ar părea că poartă un caracter aplicativ, nu funcționează eficient”. În aceeași ordine de idei, academicianul Ion Guceac este de părere că „problema principală a dezvoltării

constituționale ca proces de organizare a instituțiilor publice, a voințelor individuale nu este noutatea ideilor constituționale propuse, ci conștiința de drept insuficientă care domină în societate”.

În același proiect de lege se insistă pe ideea ca instanța supremă să poată examina ca instanță de fond o serie de cauze ce îi vor fi deferite prin lege, iar hotărârile adoptate astfel de CSJ să devină irevocabile din momentul pronunțării, în mod special fiind vorba de contestațiile depuse împotriva hotărârilor Consiliului Superior al Magistraturii și a Consiliului Superior al Procurorilor.

Considerăm că excluderea acestor hotărâri de la controlul legalității reprezintă o eroare gravă. Rațiunea existenței căilor de atac se bazează pe ideea că, judecata este supusă erorii, iar judecătorii sub cuvântul interpretării, substituie în hotărâre textul precis al legii cu voința lor arbitrară. În consecință, căile de atac sunt privite ca remedii procesuale cu ajutorul cărora ar putea fi înlăturate eventualele erori apărute într-un proces de judecată concret. Excluderea posibilității de supunere a unei hotărâri controlului de legalitate reprezintă o îngrădire improprie a accesului liber la justiție.

Recursul este organizat pentru salvagardarea interesului public și el trebuie înserat expres în textul Constituției, pentru a lipsi puterea legiuitoare de posibilitatea discreționară de a exclude verificarea legalității unei hotărâri judecătorești prin suprimarea dreptului la recurs. Toate legislațiile moderne și democratice reglementează căi de atac împotriva hotărârilor judecătorești, indiferent de gradul instanței care le adoptă. Hotărârile CSJ pot fi contestate cu recurs tot la Curtea Supremă de Justiție printr-un recurs pe orizontală. Recursul pe orizontală reprezintă o „judecată realizată de un complet aflat pe același nivel ierarhic, altul decât cel care a adoptat hotărârea recurată”. Modul de organizare a instanțelor de judecată naționale nu poate constitui un motiv de anihilare a dreptului la un remediu

efectiv garantat de art. 13 CEDO și a dreptului de acces liber la justiție.

Potrivit articolului 20 din Constituție „orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime”. Nici o lege nu poate îngrădi accesul persoanelor la justiție. Garantarea accesului liber la justiție nu se poate realiza prin legi care nu oferă împlicinaților posibilitatea declanșării unui control de legalitate a hotărârilor care le afectează drepturile și interesele personale. Într-o astfel de situație, accesul liber la justiție și dreptul la apărare devin drepturi iluzorii și lipsesc de conținut prevederile art. 119 din Constituție, oferind de cealaltă parte, drepturi discreționare și poziție de infailibilitate judecătorilor din cadrul CSJ care vor căpăta dreptul de a adopta hotărâri irevocabile ca instanță de fond.

Dublul grad de jurisdicție constituie un drept recunoscut justițiabililor prin Protocolul nr. 7 al Convenției Europene a Drepturilor Omului. „Acesta presupune că orice persoană declarată vinovată de săvârșirea unei infracțiuni de un tribunal, are dreptul de a cere examinarea hotărârii, prin care i s-a stabilit vinovăția, de către o instanță superioară în grad”.

O altă chestiune care vizează proiectul legii cu privire la Curtea Supremă de Justiție constă în acordarea unei noi prerogative și anume acea cale de examinare a probatoriului în situațiile în care hotărârile contestate cu recurs sunt arbitrare sau bazate pe o apreciere vădit *nerezonabilă* a probelor.

La ziua de azi, CSJ poate examina probatoriul existent la materialele cauzei doar în situația în care deține calitatea de instanță de fond (spre exemplu în cazul infracțiunilor comise de Președintele R. Moldova). Atunci când instanța supremă examinează cererile de recurs, este în drept să verifice doar legalitatea hotărârii atacate. Recursul este un mijloc de a obține reformarea unei hotărâri însă el nu constituie un nou apel, el nu reprezintă o continuare a examină-

rii cauzei în fond și din acest motiv instanța supremă nu poate verifica decât legalitatea hotărârii, fără a avea prerogativa aprecierii probelor.

În condițiile în care recursul împotriva deciziei instanței de apel este o cale extraordinară de atac, motivele de recurs pot avea ca obiect doar nelegalitatea hotărârii recurate nu și temeinica acesteia. Recursul este o cale de atac devolutivă doar în drept nu și în fapt, iar instanța de recurs nu judecă pricina ci doar verifică legalitatea hotărârii instanței de fond, fapt pentru care nu există o justificare ca în ordine de recurs să se poată administra probe.

Legislațiile europene admit posibilitatea prezentării de noi probe în ordine de recurs doar în cazuri excepționale (Spania, România, Italia) în ideea demonstrării și combaterii motivelor de casare, fiind vorba doar de înscrisuri noi pe care părțile nu le-au deținut pe parcursul examinării cauzei în fond și nici nu le puteau deține/obține. Subliniem că aceste probe admise de unele legislații europene în ordine de recurs vizează demonstrarea motivelor de recurs, ci nu demonstrarea unei situații de fapt diferită de cea reținută prin hotărârea recurată, fiindcă situațiile de fapt nu reprezintă atributul instanței de recurs.

În practica recentă a CSJ există situații în care aceasta și-a extins atribuțiile în mod arbitrar prin aprecierea probatoriului existent la materialele cauzei în situația examinării cererii de recurs în secțiunea a 2-a. În cauza contencioasă *Colgiu E. contra Consiliului R. Sângerei*, CSJ a oferit apreciere mai multor probe din dosar după cum urmează: *„Colegiul lărgit apreciază critic abordările instanței de fond și apel, care în scopul constatării valorii bunurilor imobile și anume a terenurilor confiscate ilegal și a sumelor ce urmează a fi achitate reclamantei Eleonora Colgiu, au reținut informația eliberată avocatului Rusanovschi Iulian la 11 ianuarie 2016 de Bursa imobiliară „Lara”, pe motiv că prin răspunsul nr.11/01-05/2253/2017*

din 22 septembrie 2017, Departamentul Cadastru a Agenției Servicii Publice a invocat că obiecte ale evaluării potrivit Metodologiei aprobate prin Ordinul Agenției Relații Funciare și Cadastru nr.136/2008, sunt construcțiile și încăperile, iar terenurile nu constituie obiecte ale evaluării, astfel pentru acest tip de bunuri imobile servicii de evaluare a bunurilor confiscate nu se prestează. Relevant fiind că însăși Bursa imobiliară „Lara” în cuprinsul informației cu nr. 07 și nr. 08 din 11 ianuarie 2016, specifică că documentul are un caracter informațional despre valoarea indicată și că, valoarea dată poate devia în dependență de starea tehnică, planimetrie, condițiile tranzacției, modalitatea de achitare ș.a...”

În această manieră CSJ și-a depășit atribuțiile atunci când a dat apreciere unor probe din dosar, în condițiile în care legea îi permite să verifice doar legalitatea hotărârii contestate nu și temeinica acesteia. În speță, decizia CSJ în această cauză, pronunțată la 12.10.2022 este abuzivă și ilegală deoarece soluția de respingere a despăgubirii victimei represiei politice prin achitarea contravalorii terenurilor confiscate în urma represiei politice s-a întemeiat pe art. 12 din Legea 1225/1992 care prevede exact contrariul. Această atitudine și eventuala atribuire Curții Supreme a dreptului de a examina probatoriul existent la materialele cauzei reprezintă o pârghie improprie acestei instituții și va duce la scăderea încrederii populației în justiție, arbitrariu și chiar la denaturarea recursului, în calitatea sa de cale de atac de reformare.

Concluzii

În consecință, suntem de părere că Ministerul Justiției și Parlamentul R. Moldova ar urma să solicite opinia specialiștilor în domeniu și a mediului academic în vederea îmbunătățirii proiectului de lege și a garantării accesului la justiție și dreptului la apărare tuturor cetățenilor care se consideră lezați în drepturi prin hotărârile pronunțate de instanțele

ierarhic inferioare Curții Supreme de Justiție, indiferent de nivelul de importanță socială a acelor cauze de judecată.

Referințe bibliografice

1. <https://www.justice.gov.md/ro/content/proiectul-de-lege-cu-privire-la-curtea-suprema-de-justitie-nota-informativa-la-proiect>

2. <https://justice.gov.md/ro/content/concepte-de-acte-normative>

3. Hotărârea CEDO din data de 08.02.1996 Domenichi contra Italiei adoptată de Marea Cameră. Site: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6d810.html>, accesat la data de 22.10.2022.

4. Hotărârea Curții Constituționale nr. 24 din 17.10.2019 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolele 189 alin. (3) lit. f), 307 alin. (2) lit. c), 327 alin. (2) lit. c), 329 alin. (1) și alin. (2) lit. b) și din articolul 335 alin. (11) din Codul penal al R. Moldova. Site: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_24_151g_urm%C4%83ri%20grave_ro.pdf, accesat la data de 07.07.2019.

5. NEGULESCU, P., ALEXIANU, G. *Tratat de*

drept public. Volumul I. București: Casa Școalelor, 1942. p. 121.

6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22.07.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 355-359 din 14.10.2016.

7. GUCEAC, Ion. *Constituția la răscruce de milenii*. Chișinău: S.n. (ÎS FEP „Tipografia Centrală”), 2013. p. 300.

8. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94. Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78/140 din 29.03.2016.

9. POPESCU, C. *Diminuarea garanțiilor constituționale privind independența și imparțialitatea instanțelor judecătorești, în urma revizuirii constituționale*. În: Pandectele Române, 2003, nr. 6. p. 7.

10. BOROI, G., STANCU, M. *Drept procesual civil*, Editura Hamangiu, București 2015, p. 625.

11. Site: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68919, accesat la 02.11.2022.